

Ana NIKOLIĆ*
Prof. dr. Nebojša ŠARKIĆ**

UDK: 342.7-053.2(497.11)
COBISS.SR-ID 110929161

PRAVA DETETA I ODREĐIVANJE NAJBOLJEG INTERESA DETETA

Rezime: Zaštiti dece posvećen je veliki broj pravnih normi. Navedena zaštita se prevashodno ostvaruje garantovanjem prava dece. Ipak, može se reći da prilikom utvrđivanja pomenutih prava, donosilac propisa polazi od uobičajenih (slobodno možemo reći poželjnih) životnih okolnosti u kojima vladaju harmonični odnosi u porodici. Primera radi, zakonodavac garantuje pravo deteta da živi sa roditeljima polazeći od toga da roditelji najbolje znaju šta je dobro za dete, te da će činiti sve da stvore uslove za njegov pravilan rast i razvoj, čime štite njegove interese. Nažalost, postoje životne situacije u kojima roditelji ne vrše roditeljsko pravo na adekvatan način, pa je moguće i da zlostavljaju dete, stvarajući tako okolnosti suprotne onima zbog kojih je zakonodavac propisao ovo pravo deteta. Zbog toga se uvodi institut najboljeg interesa deteta koji koriguje jednodimenzionalnost zaštite dece samo garantovanjem prava, dajući slobodu organu koji odlučuje o pravu deteta da od slučaja do slučaja ceni da li vršenje određenog prava znači i ostvarenje najboljeg interesa deteta. Na taj način se uvažava raznovrsnost životnih okolnosti i stvara mogućnost da se krutost i skromnost normi u odgovarajućem postupku prevaziđe. Ipak, s obzirom na fleksibilnost instituta najboljeg interesa deteta i činjenicu da se odlučivanje o njemu podvrgava diskrecionoj oceni nadležnog organa, treba voditi računa o mogućim zloupotrebama i uticajima različitih faktora u procesu donošenja odluke.

KLjučne reči: prava deteta; najbolji interes deteta; zaštita dece; postupak ostvarivanja prava deteta.

1. Uvodni deo

Van svake je sumnje da su postupci u kojima učestvuju deca (pri čemu Konvencija o pravima deteta Ujedinjenih nacija iz 1989. godine pod pojmom deteta podrazumeva svako ljudsko biće koje nije navršilo 18 godina života¹⁾) najteži postupci. Ova konstatacija je, po našem mišljenju, važeća i za postupke u kojima je dete u ulozi podnosioca zahteva (tužilac, predlagač, izvršni poverilac i sl) i za postupke u kojima je dete u pasivnoj poziciji (učinilac krivičnog dela, tuženi u parničnom postupku, protivnik predlagača, izvršni dužnik i sl).

Ovo je verovatno i razlog zašto se u pravnoj literaturi brojni tekstovi bave ovim pitanjem.²⁾

Predmet ovog rada je odnos između pojmova "pravo deteta" i "najbolji interes deteta". Pokušaćemo da kompariramo „prava deteta“ prema „obavezi državnih organa koji odlučuju o pravima deteta da utvrde najbolji interes deteta“.³⁾

Iako se na prvi pogled čini da su ova dva pojma komplementarna i da ih tako treba tretirati, analizom u praksi utvrdili smo da postoje slučajevi disrepance.

* Ana Nikolić, student master studija Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu, sudijski pripravnik - volonter u Privrednom sudu u Beogradu.

** Prof. dr. Nebojša Šarkić, Pravni fakultet Univerziteta Union.

Prava deteta utvrđuju materijalnopravne norme sadržane u zakonima i podzakonskim aktima. Ta prava mogu se odrediti pozitivno - garancija određenih prava deteta (npr. pravo deteta da ima lično ime) ili pak negativno - zabrana određenih radnji ili ponašanja (npr. zabrana telesnog kažnjavanja koja se odnosi kako na roditelje, tako i na nastavnike, vaspitače, sportske trenere, radnike centara za socijalni rad, policiju i sl).

„Najbolji interes deteta“ je pravni standard, koji podrazumeva da država utvrđuje obavezu svih onih koji imaju kontakt sa decom da u radu i postupanju dobrobit deteta odrede kao prioritet. Ipak, jasno je da određivanje najboljeg interesa deteta otvara brojne nedoumice poput toga šta je po mišljenju onoga ko odlučuje o nekom pravu deteta zapravo najbolji interes deteta. Da li je ta osoba, koja odlučuje o najboljem interesu deteta zaista kompetentna da proceni šta je najbolje za dete? Ovakve odluke su takođe osenčene predrasudama onih koji odlučuju, njihovim obrazovanjem, odnosom prema nacionalnim, verskim, kulturnim, socijalnim, polnim, starosnim ili drugim pitanjima.

Već iz samog postavljanja problema može se sa lakoćom zaključiti da pojmovi "pravo deteta" i "najbolji interes deteta" nisu jednostavni za definisanje.

Za potrebe ovog rada smo, nakon uvodnog dela, označili nekoliko eklatantnih primera prava deteta koja su utvrđena u normativnom supstratu Srbije. Zatim smo, u trećem delu, analizirali nekoliko postupaka pred različitim organima (upravni postupak pred matičarem i organom

starateljstva; vanparnični postupak; parnični postupak i izvršni postupak) u kojima se postavljaju pitanja prava deteta i njegovog najboljeg interesa.

2. Pojedina prava deteta

Pravo deteta da zna svoje poreklo – Neotuđivo pravo deteta utvrđeno još u Konvenciji o pravima deteta jeste da zna svoje poreklo. Ovo pravo eksplicitno je utvrđeno i u našem Porodičnom zakonu.⁴⁾ Način na koji se detetu omogućava vršenje ovog prava jeste upis u matične knjige rođenih odmah po rođenju. Zakon o matičnim knjigama uređio je način, postupak i lica koja su dužna da prijave činjenicu rođenja deteta. Na ovaj način detetu se omogućava da odmah po rođenju formira i očuva identitet imajući u vidu značaj matične knjige kao javne isprave. Pored formiranja identiteta dete ima pravo, u okviru prava na saznanje o svom poreklu, da sazna ko su mu roditelji i čiji je državljanin. Raniji zakon imao je neke prepreke u pogledu davanja informacija o poreklu, koje je Porodični zakon otklonio. Primera radi, više nisu propisani rokovi u kojima dete može utvrditi poreklo u odnosu na oca i majku.⁵⁾ Od prepreka koje su ostale pred detetom koje želi da sazna svoje poreklo pojavljuje se nemogućnost utvrđivanja očinstva muškarca koji je darovao semene ćelije u slučaju začeca uz biomedicinsku pomoć.⁶⁾

Dakle, pod pravom deteta da zna svoje poreklo podrazumeva se pravo deteta da dobije svoje lično ime,⁷⁾ da sazna svoje državljanstvo i da zna ko su mu roditelji, ukoliko je to po zakonu moguće.

Prema našem Porodičnom zakonu dete koje je navršilo 15 godina života i koje je sposobno za rasuđivanje može izvršiti uvid u matičnu knjigu rođenih i u drugu dokumentaciju koja se odnosi na njegovo poreklo.⁸⁾

Pored pravnih razloga deteta da sazna poreklo, pitanje porekla i veze sa biološkim roditeljima važno je i iz medicinskih razloga - pitanje genetskog nasleđa i potencijalnih genetskih nedostataka, u smislu zdravlja deteta, i razloga koje uvažavaju druge grane prava kao što su nasledno pravo, socijalno pravo, itd...

Savremene tendencije u razvitku uporednog prava veoma šire ovo pravo deteta. U najnovije vreme postavlja se i pitanje prava deteta na utvrđivanje porekla u slučaju doniranja semenih ćelija. Klasična porodičnopravna teorija je smatrala da je donor humano lice koje pomaže nepoznatoj osobi da ostvari materinstvo. Sasvim je sigurno da donor nije ni u primisli, a ni u faktičkom stanju, želeo da bude otac deteta, te mu se svojstvo oca deteta teško može pripisati. Ipak, poneka savremena zakonodavstva, a i veliki broj pravnih teoretičara, otvaraju ovo pitanje obrazlažući ga činjenicom da se mogu postaviti kao sporno pitanje zdravstveno stanje donora i neke nasledne bolesti koje donor može da prenese novorođenom detetu. To i jeste razlog zašto se, veoma stidljivo, ali ipak nesumnjivo, otvara pitanje prava deteta da sazna svoj identitet, čak i u onim slučajevima koji su prema klasičnom pravnom shvatanju ranije bili nezamislivi.

Pravo deteta na život sa svojim roditeljima – Porodica detetu omogućava, u normalnim okolnostima, najbolje uslove za odrastanje, razvoj, školovanje i pripremanje za samostalan život nakon punoletstva. Roditelji se smatraju najodgovornijim delom porodice i imaju prirodnu, biološku i pravnu odgovornost prema detetu. Osnovni zadatak roditelja je da se staraju o detetu u njegovom najboljem interesu, da vode računa o životu i zdravlju deteta, njegovom čuvanju i podizanju, vaspitanju i obrazovanju. S druge strane, dete ima pravo da živi sa roditeljima i da se roditelji, pre svih drugih, staraju o njemu. Ovo pravo deteta može biti ograničeno samo ukoliko je odluku o tome doneo sud, u postupku u kojem je delimično ili potpuno lišio oba ili jednog roditelja roditeljskog prava ili

u slučaju nasilja u porodici. Pravo deteta da živi sa svojim roditeljima može biti ograničeno samo sudskom odlukom kada je to u najboljem interesu deteta. Ograničenja se ogledaju u vršenju roditeljskog prava, upućivanju deteta u hraniteljsku porodicu, upućivanju u ustanove za decu ometenu u razvoju ili u ustanove za decu sa poremećajem u ponašanju. Kada odlučuje u postupku lišenja roditeljskog prava i postupku povodom nasilja u porodici, sud vodi računa o najboljem interesu deteta od slučaja do slučaja.

Nakon navršenih 15 godina života, dete, ukoliko je sposobno za rasuđivanje, ima pravo da samo odluči sa kojim će roditeljem živeti.⁹⁾ Čini se da je ova zakonska formulacija nerealna i neprikladna. Dosta je teško zamisliti situaciju u kojoj dete od 15 godina donosi odluku o odvajanju od svoje porodice i roditelja. Po našem mišljenju, prikladnija bi bila zakonska formulacija prema kojoj bi sud imao obavezu da prilikom donošenja odluke prevashodno vodi računa o izraženom mišljenju deteta starosti od 15 godina.

Ovde se može postaviti i jedno hipotetičko pitanje: šta ako dete sa navršenih 15 godina ne želi da živi ni sa jednim od roditelja ako se ima u vidu da po zakonu roditeljsko pravo traje do navršene 18 godine života deteta, odnosno do sticanja punoletstva i poslovne sposobnosti deteta? Ima li takvo dete pravo da se odvoji i da živi samostalno na osnovu svoje odluke? Analizom postojećih pravnih rešenja proizlazi da bi odvojeni život u tom slučaju bio moguć na osnovu odluke suda u slučaju opravdanih interesa deteta. Samostalan život bez roditelja maloletnika starijeg uzrasta na osnovu njegove odluke za sada ne bi bio moguć.¹⁰⁾

Pravo deteta na održavanje ličnih odnosa – Kada su zajedno, normalno je da roditelji i deca u porodici imaju međusobne odnose i kontakte. Davanjem prava detetu da se odvoji od porodice i roditelja, bilo iz pravnih ili faktičkih razloga, i potrebe da se u takvim slučajevima odluči sa kojim će roditeljem živeti, stvorila se potreba da se i ovo pitanje reguliše zakonskom normom. Posebno je pitanje pravo deteta da održava lične odnose sa biološkim roditeljima u slučaju hraniteljstva i usvojenja. Ukoliko se radi o održavanju ličnih odnosa sa roditeljem sa kojim dete ne živi, ti odnosi se ne mogu ograničavati, osim sudskom odlukom u slučaju potpunog lišenja roditeljskog prava. Ukoliko je roditeljsko pravo delimično oduzeto, sud može doneti odluku o ograničenju prava na održavanje ličnih odnosa deteta i roditelja kome je delimično oduzeto roditeljsko pravo, imajući pre svega u vidu najbolji interes deteta. Navršenjem 15. godine života, ako je sposobno za rasuđivanje, dete stiče pravom priznatu sposobnost samostalnog odlučivanja o održavanju ličnih odnosa sa svojim roditeljima.¹¹⁾

Ukoliko je reč o održavanju ličnih odnosa sa srodnicima i licima sa kojima ga vezuje posebna bliskost, detetu ovo pravo može takođe biti ograničeno samo odlukom suda. Granica od navršenih 15 godina i u ovom slučaju omogućava detetu da o tom pravu samostalno odlučuje.

Imajući u vidu biološki nastanak deteta od roditelja, pravo na međusobne odnose ne može biti isključivo pravo deteta. Naprotiv, do sada su tradicionalno titulari ovog prava bili roditelji. Razvojem porodičnog prava u žižu interesovanja stavljaju se prava deteta, tako da se pitanje titulara prebacuje sa roditelja na dete. Osnovu za ovakvo razmišljanje i pravni stav nalazimo u Konvenciji o pravima deteta iz 1989. godine i Konvenciji Saveta Evrope o kontaktima koji se odnose na decu.¹²⁾

Pravo deteta na potpun i pravilan razvoj – Pravo na život kao najvažnije pravo svakog čoveka, u slučaju deteta u sebi sadrži pravo deteta na potpun i pravilan razvoj. Za dete, ovo pravo je i najvažnije. Porodični zakon ovo pravo

definiše kao pravo deteta na obezbeđenje najboljih mogućih životnih i zdravstvenih uslova za potpun i pravilan razvoj.¹³⁾ Dakle, pravo deteta na potpun i pravilan razvoj obuhvata obavezu roditelja da vode računa pre svega o zdravlju i životu deteta. Roditeljska obaveza brige o životu i zdravlju deteta prioritetnog je karaktera i uređena je na pozitivan način u smislu aktivnog doprinosa roditelja, ne samo u sprečavanju raznih bolesti, već i u obezbeđenju optimalnih uslova za fizičko, psihičko i socijalno blagostanje deteta.¹⁴⁾ U ostvarenju ovog prava, roditelji sarađuju sa ostalim nadležnim institucijama i ustanovama u društvu za zaštitu i unapređenje zdravlja deteta. Zakonske pogodnosti i predviđene usluge zdravstvenih i socijalnih organizacija takođe su u funkciji stvaranja uslova za potpun i pravilan razvoj dece u našem društvu. I kod ovog prava zakon je utvrdio granicu od navršanih 15 godina života kao granicu kad dete koje je sposobno za rasuđivanje može preuzeti odgovornost za svoje zdravlje u smislu davanja pristanka za preduzimanje medicinskih zahvata.

Pravo deteta na obrazovanje – Školovanje dece prema važećem zakonu u Srbiji obavezno je do završetka osnovne škole. To znači da se pitanje obrazovanja do nivoa završene osnovne škole postavlja kao apsolutno i lično pravo svakog deteta.¹⁵⁾ To više nije pravo roditelja, već se radi o opštoj normi obaveznoj i za njih. Pravo roditelja svodi se na izbor škole u kojoj će se dete školovati i pružanje pomoći u toku školovanja. Pravo na obrazovanje prema Porodičnom zakonu dete ima u skladu sa svojim sposobnostima, željama i sklonostima.¹⁶⁾ Navršanjem 15. godine života, dete koje je sposobno za rasuđivanje može odlučiti koju će srednju školu pohađati. Danas obrazovanje predstavlja jedan od najvažnijih činilaca koji određuju uspon i karijeru osobe. Pravo na školovanje, odnosno obrazovanje, nije samo pravno pitanje već i pitanje koje zadire u sferu etičkih, kulturnih i socijalnih odnosa u nekom društvu. Samo društvo obrazovanih ljudi može računati na razvoj i progres. Odgovornost za obrazovanje dece ne leži samo u zakonskoj obavezi roditelja da opismene dete, već roditelji i društvo treba da čine sve kako bi svako dete dobilo potrebno obrazovanje koje će mu omogućiti bolji život kad odraste. Jasno je da materijalni uslovi u porodici određuju mogućnosti roditelja za dalje školovanje dece nakon završene obavezne osnovne škole. Na društvu je da stvori uslove da deca mogu i nakon završenog osnovnog obrazovanja da se školuju delom i na teret društva i svih njenih građana, a sve sa ciljem razvoja i prosperiteta cele zajednice.

Pravo deteta da preduzima pravne poslove – Maloletna deca nemaju poslovnu sposobnost. Međutim, dete ima pravo da preduzima određene pravne poslove. Koje poslove će neko dete moći da preduzima zavisi od uzrasta deteta i vrste posla koji namerava da preduzme. U smislu uzrasta deteta razlikuju se:

1. mlađi maloletnici,
2. stariji maloletnici, i
3. maloletnici čije su lične izjave volje uslov za punovažnost pravnog posla.

1. Mlađi maloletnik – Prema našem zakonu to je dete koje nije navršilo 14 godina života. Poslovna sposobnost mladog maloletnika definisana je Porodičnim zakonom. Dozvoljeno mu je da preduzima samo pravne poslove koji imaju karakter pravnih poslova malog značaja.¹⁷⁾ Svi drugi pravni poslovi koje bi preduzelo dete koje nije navršilo 14 godina bili bi apsolutno ništavi i ne bi proizvodili nikakva pravna dejstva. Ovde nije važno da li je ove poslove preduzeo sam maloletnik ili je za to imao saglasnost svog zakonskog zastupnika (najčešće su zakonski zastupnici deteta njegovi roditelji).

2. Stariji maloletnik – Stariji maloletnik, tj. dete koje je navršilo 14 godina života, može preduzimati, pored pravnih poslova koji su dopušteni mladom maloletniku, sve ostale pravne poslove uz prethodnu ili naknadnu saglasnost roditelja.¹⁸⁾ Ukoliko u preduzetim pravnim poslovima pribavlja isključivo prava, odnosno ako njima ne stiče obaveze, stariji maloletnik samostalno zaključuje ovakve poslove i u njima ga ne moraju zastupati njegovi zakonski zastupnici.

Stariji maloletnik ima pravo da preduzima i sve druge pravne poslove, ali je za njihovu punovažnost potrebna saglasnost roditelja kao zakonskih zastupnika. Ukoliko su roditelji umrli, nepoznati ili su lišeni poslovne sposobnosti ili roditeljskog staranja, saglasnost daje staratelj.¹⁹⁾

Nakon navršene 15. godine života, stariji maloletnik stiče radnu sposobnost, te može da se zaposli i ostvaruje vlastite prihode. U tom smislu, zakon mu daje pravo da preduzima pravne poslove kojima upravlja i raspolaže svojom zaradom i imovinom koju je stekao vlastitim radom.¹⁹⁾ Pri tom mu zakonodavac, iako još uvek ograničava poslovnu sposobnost deteta sa navršanih 15 godina, daje pravo potpuno samostalnog raspolaganja, ne samo zaradom i imovinom stečenom vlastitim radom, već i svim što proizlazi iz samostalnog rada (to može biti kamata od sopstvenih sredstava, plodovi od imovine, naknada štete). Dakle, reč je o maloletnom licu koje ima ograničenu poslovnu sposobnost, s tim što mu je priznata parnična sposobnost u okviru granica priznate poslovne sposobnosti.²⁰⁾

3. Maloletnik čije su lične izjave volje uslov za punovažnost pravnog posla – Postoje situacije u kojima samo dete, odnosno maloletnik, može lično odlučiti svojom izjavom volje na koji će se način pojedini pravni posao završiti. U tim poslovima njega ne može zastupati niko, pa ni zakonski zastupnik. Na primer, stariji maloletnik koji je navršio 16 godina može sam, ukoliko to želi, izvršiti priznanje očinstva. Prekid trudnoće kod trudnice koja ima 16 godina može se izvršiti samo na njen izričiti zahtev.²¹⁾ Zakon o nasleđivanju daje pravo maloletnom detetu starijem od 15 godina, pod uslovom da je sposobno za rasuđivanje, da sačini punovažan testament.²²⁾

Prema Porodičnom zakonu, dete starije od 10 godina, uz uslov da je sposobno za rasuđivanje, ima pravo na davanje saglasnosti za zasnivanje usvojenja.²³⁾ I kod promene ličnog imena, dete sa navršanih 10 godina ima pravo na davanje saglasnosti za promenu ličnog imena.²⁴⁾ Vidimo, dakle, da postoje i pravni poslovi o kojima, da bi bili punovažni, moraju izjavom lične volje odlučiti deca različitog uzrasta. Svi takvi poslovi izričito su pobražani u zakonima i predstavljaju izuzetak od pravila da maloletna lica do punoletstva zastupaju u pravnim poslovima njihovi roditelji kao zakonski zastupnici.

Pravo deteta na slobodno izražavanje mišljenja – Videli smo da postoji čitav niz pravnih poslova o kojima dete mora, izjavom lične volje, samostalno da odluči. Da bi dete moglo da donese pravilnu odluku potrebno je da blagovremeno bude obavешteno o činjenicama relevantnim za donošenje odluke. Porodični zakon, polazeći od Konvencije o pravima deteta, utvrdio je da dete koje je sposobno da formira svoje mišljenje ima pravo slobodnog izražavanja tog mišljenja.²⁵⁾ Dete koje je navršilo 10 godina života ima pravo da slobodno i neposredno izrazi svoje mišljenje u svakom sudskom i upravnom postupku u kome se odlučuje o njegovim pravima.²⁶⁾ Takođe, zakon je utvrdio pravo deteta sa navršanih 10 godina da se samo ili preko nekog lica ili ustanove obrati sudu ili organu uprave i zatraži pomoć u ostvarivanju svog prava na slobodno izražavanje mišljenja.²⁸⁾ Želeći da obezbedi aktivniju ulogu deteta u sopstvenom odrastanju i školovanju, zakonodavac je obavezao sve državne organe da stvaraju uslove u kojima će pogledi i stavovi deteta biti uvaženi pri-

likom odlučivanja o njegovim pravima i svim drugim činjenicama koje mogu imati uticaj na njegov život. U tom smislu, dete postaje ravnopravan subjekt sa svojim roditeljima, koji učestvuje u skladu sa svojim godinama, psihičkom i fizičkom zrelošću, u životu svoje porodice. Isti je slučaj i sa školom koja mora pronaći načine da se mišljenje deteta čuje u toku njegovog obrazovnog procesa. Da bi ostvarivalo ovo pravo, dete mora biti psihofizički sposobno da formira svoje mišljenje, s tim da donja granica starosti nije propisana. Roditelji i društvo moraju posvetiti dužnu pažnju mišljenju deteta. Razume se da će se mišljenje deteta ceniti uvažavajući godine, zrelost i okolnosti u kojima je mišljenje dato.

Mišljenje maloletnog lica uzima se kao sve značajniji činilac u skladu sa njegovim godinama i stepenom zrelosti. Primera radi, Zakon o pravima pacijenata²⁹⁾ afirmiše prava deteta, maloletnog pacijenta na: poverljivo savetovanje (član 11. stav 8), pristanak (član 19), uvid u medicinsku dokumentaciju (član 20. stav 3), poverljivost informacija iz medicinske dokumentacije (član 24), smeštaj, posete, itd., u stacionarnim ustanovama (član 26), napuštanje stacionarne zdravstvene ustanove (član 27. stav 4). Maloletni pacijent je tako, u skladu sa godinama i zrelošću, doveden u situaciju da postane akter svog zdravlja.³⁰⁾

3. Određivanje najboljeg interesa deteta

Lično ime – Osnovna karakteristika fizičkog lica je ime. Ime je stalni naziv pojedinca i ono je pravno uređeno.³¹⁾

Republika Srbija nema poseban zakon o ličnom imenu već je ova materija uređena Porodičnim zakonom Republike Srbije.³²⁾

Lično ime se može promeniti pod uslovima koji su određeni zakonom.

Kao opšte pravilo zakon predviđa pravo na promenu ličnog imena koje ima svako lice koje je navršilo 15 godina života i koje je sposobno za rasuđivanje. Ovde je zakonodavac spustio granicu odlučivanja ispod punoletstva (18 godina) na 15 godina života, što je nedovoljno obrazloženo s obzirom na to da je pitanje kojim će se kriterijumima i motivima rukovoditi dete od 15 godina kada menja lično ime. Stav 2. istog člana propisuje mogućnost da dete koje je navršilo 10 godina života, a koje je sposobno za rasuđivanje, da saglasnost za promenu ličnog imena. Dakle, u prvom slučaju zakonodavac predviđa da se sa 15 godina može promeniti lično ime, a u drugom da se od 10. godine života može dati saglasnost na promenu ličnog imena.

Ali i ovde postoji ograničenje koje se sastoji u nemogućnosti promene postojećeg upisanog ličnog imena u neko pogrdno ime. Ova zakonska formulacija nas vraća na osnovna pravila o određivanju ličnog imena deteta koja zabranjuju roditeljima da detetu daju pogrdno ime. Iako je, dakle, određivanje imena detetu jedno od temeljnih prava koja proističu iz roditeljskog prava, ono se ipak zakonom ograničava tako što se zabranjuje određivanje pogrdnog imena, a u cilju zaštite interesa deteta koje će to ime nositi. Sasvim je razumljivo da se ovde, pre svega, radi o moralnim i običajnim normama. Razume se da je moral veoma promenljiva kategorija - kako vremenski (u zavisnosti od istorijskih razdoblja), tako i geografski (različite moralne norme važe u različitim regionima, odnosno područjima).

Dolazimo do krucijalnog pitanja: ko može roditeljima da ograniči pravo da detetu daju ime? Ovo ovlašćenje zakonodavac daje državnom organu – matičaru koji će proceniti da li je u interesu deteta da se zove baš onako kako su to roditelji zamislili. Problem se dalje usložnjava time što se ista dilema postavlja i u slučaju da dete želi da promeni ime. Zakonom je propisano u kojim slučajevima

može doći do podnošenja zahteva deteta za promenu ličnog imena. Ovde se opet susrećemo sa mogućnošću da državni organ u sklopu svojih ovlašćenja anulira ovo pravo deteta obrazlažući to moralom, običajima, vrednosnim kriterijumima i sl.

U oba navedena primera (koji su, na sreću, veoma retki), možemo konstatovati da postoji sukob između zakonom predviđenog prava (u prvom slučaju roditelja, a u drugom slučaju deteta) i primene ovoga prava u praksi, ukoliko državni organ polazeći od opštih normi i javnog interesa proceni da učinjen izbor nije u skladu sa važećim normama.³³⁾

Produžetak roditeljskog prava – Materija produžetka roditeljskog prava regulisana je Zakonom o vanparničnom postupku koji u članu 4. predviđa da sud po službenoj dužnosti posebno vodi računa i preduzima mere radi zaštite prava i pravnih interesa maloletnika o kojima se roditelji ne staraju, kao i drugih lica koja nisu u mogućnosti da se sama brinu o zaštiti svojih prava i interesa. Zakon dalje utvrđuje obavezu suda da o ovakvoj vrsti postupaka obavesti organ starateljstva, poziva ga na ročište, te da mu dostavlja podneske i odluke protiv kojih je dozvoljen pravni lek, bez obzira da li je organ starateljstva učestvovao u postupku ili ne.

Član 72. Zakona o vanparničnom postupku utvrđuje da sud odlučuje o produženju roditeljskog prava posle punoletstva deteta kada za to postoje zakonom određeni razlozi. Sud, dakle, po službenoj dužnosti utvrđuje duševno i fizičko stanje deteta koje je od značaja za njegovu sposobnost da se samo stara o svojoj ličnosti, pravima i interesima.

Ovde se ne radi ni o kakvoj „kaznenoj meri“, koja se izriče maloletniku koji je prema opštim zakonskim odredbama na dan 18. rođendana stekao punoletstvo, a samim tim i punu poslovnu sposobnost. Naprotiv, cilj ove norme je da zaštiti interese lica koje nije u stanju da se o njima stara iako je navršilo 18 godina života. Ipak, štiteći interese pomenutog lica zakonodavac se opredelio za mogućnost da prava koja lice stiče navršanjem 18 godina života (pravo da bira i da bude biran, da sklapa brak, da zaključuje pravne poslove, da samostalno raspolaže svojom imovinom i sl) ograniči odlukom suda.

Dakle, prava koja lice stiče sa sticanjem punoletstva su ograničena opštim interesom da se zaštiti ličnost osobe koja nije dostigla odgovarajuću duševnu zrelost, te ne može samostalno da istupa u pravnom prometu.³⁴⁾

Davanje dozvole za stupanje u brak – Iako je materijalno-pravna norma Porodičnog zakona utvrdila da se brak može zaključiti između osoba koje imaju potpunu poslovnu sposobnost, odnosno od navršene 18. godine, kao izuzetak se predviđa maloletnički brak. Davanje dozvole za stupanje u ovakav brak osim maloletnicima može se davati i drugim srođnicima kojima je inače po zakonu zabranjeno sklapanje braka.

Postupak davanja dozvole za zaključenje braka je postupak u kome se određenim licima kojima je, prema opštim zakonskim odredbama, zabranjeno sklapanje braka, ipak omogućeno da uz ovu dozvolu zaključe brak. Kada je predlog podnet od strane maloletnog lica sud će na pogodan način ispitati sve okolnosti koje su od značaja za utvrđivanje da li postoji slobodna volja i želja maloletnika da zaključi brak kao i da li je maloletno lice dostiglo telesnu i duševnu zrelost potrebnu za vršenje prava i dužnosti u braku.³⁵⁾

Da bi doneo valjanu odluku o tome da li može dozvoliti zaključenje maloletničkog braka sud mora u najkraćem roku na pogodan način pribaviti sve relevantne podatke koji su od uticaja na donošenje odluke. Sud mora najpre da proveriti da li postoji slobodna volja i želja maloletnika ili se na jednog odnosno oba maloletnika vrši

pritisak da zaključe brak („prodaja maloletnica“, „ugovoreni brakovi“, „kupovina mlade“ i sl.). Taj pritisak može da postoji iz različitih razloga (npr. trudnoća mlade, finansijski motivi, dobijanje državljanstva, itd.). Na valjanost volje za zaključivanje braka primenjuju se opšta pravila o voljnom zaključivanju braka i elementima koji utiču na saglasnost volja za zaključivanje braka kao što su prinuda, sila, pretnja ili zabluda o ličnosti, zabluda o ličnim svojstvima i sl.

Sa druge strane sud mora da utvrdi da li je maloletno lice dostiglo telesnu i duševnu zrelost potrebnu za vršenje prava i dužnosti u braku. Ovu činjenicu sud će po pravilu utvrditi pribavljanjem mišljenja odgovarajućih stručnih službi kao što su lekari, psiholozi, socijalni radnici sa određenog terena gde maloletnici žive, itd.

Da bi problematiku zaključivanja braka maloletnika sagledao na sveobuhvatan način sud će ostvariti kontakt i sa organom starateljstva, saslušati roditelje, po potrebi pribaviti mišljenje lekara ginekologa ili akušera o trudnoći podnosioca zahteva i sl. Sud će na samom kraju saslušati i maloletnike i to bez prisustva ostalih učesnika. Kada izvede sve navedene dokaze sud će odlučiti o tome da li postoji volja za zaključivanje braka kod maloletnika. Ukoliko utvrdi da ta volja postoji, odnosno da ona nije rezultat nagovaranja i pritiska ili drugih nedozvoljenih radnji, sud će proceniti ostale okolnosti koje se odnose na zdravstveno stanje maloletnika, kao i da li je psihofizički uzrast jednog ili oba maloletnika koji žele da zaključe brak takav da mogu da shvate posledice i odgovornosti koje se preuzimaju zaključivanjem braka.

Analizom sudske prakse, nažalost, može se konstatovati da je u najvećem broju ovakvih slučajeva zaključenja braka kao prateća pojava zahteva za zaključivanje braka maloletnika prisutna trudnoća buduće supruge. U najvećem broju slučajeva sudovi donose pozitivne odluke u ovakvim stvarima. Na to sigurno utiče i opšti stepen razvika moralnih i etičkih vrednosti, tradicionalnog odnosa prema braku, tradicionalnog odnosa prema rađanju van braka i slično. Ako sud donese pozitivnu odluku maloletnici mogu da odu u nadležnu službu matičara i zaključe brak.³⁶⁾

Izvršenje odluka u vezi sa porodičnim odnosima – Materija izvršavanja odluka iz porodičnih odnosa regulisana je glavom V Zakona o izvršenju i obezbeđenju, čl. 368-381.³⁷⁾

Odredbom člana 371. Zakona o izvršenju i obezbeđenju predviđeno je da sud posebno vodi računa o tome da se što bolje zaštite interesi deteta. S tim u vezi sud može izuzetno zakazati ročište ako je to u najboljem interesu deteta.

Eventualno zakazivanje ročišta u ovoj vrsti izvršenja je u funkciji zaštite interesa deteta, te lakšeg ostvarivanja prava tako što bi se obavio razgovor sa roditeljima, drugim licima koja mogu pomoći zaštititi interesa deteta, pribavilo mišljenje organa starateljstva, psihologa, škole i sl. Cilj zakazivanja ročišta je po pravilu želja zakonodavca da se ostavi mogućnost postizanja sporazuma, na primer, u postupcima povodom predaje deteta nakon razvoda braka, uređivanja načina viđanja deteta ili drugih prava deteta koja su uslovljena radnjama roditelja.

U odredbi člana 372. Zakon o izvršenju i obezbeđenju uređuje pitanje rešenja o izvršenju u ovoj materiji. Postoji mogućnost da sud izda nalog da se dete odmah preda i on se daje pre svega ako se utvrdi da su ugroženi život, zdravlje ili psihofizički razvoj deteta ili je izvršnom ispravom određena predaja nezakonito odvedenog ili zadržanog deteta radi njegovog povratka u stranu državu (građanskopravna otmica) ili radi ponovnog uspostavljanja odnosa staranja ili viđanja roditelja i deteta u stranoj državi. Polazeći od osnovne ideje da se na najbolji mogući način

zaštititi interes deteta, zakon je ostavio mogućnost da se prilikom sprovođenja izvršenja koriste sledeća sredstva izvršenja: prinudno oduzimanje deteta i predaja deteta, novčana kazna i kazna zatvora. Ove mere se mogu i kombinovati i mogu se i primenjivati prema svakom licu koje odbija da postupi po nalogu suda i da preda dete (npr. srodnici).

Svakako najdelikatnija odredba je ona koja reguliše prinudno oduzimanje i predaju deteta. Član 376. u stavu 3. predviđa da se psiholog organa starateljstva obavezuje da u toku oduzimanja i predaje deteta prati ponašanje i reakciju deteta i lica kome se dete oduzima, da utiče na sprečavanje ili smanjenje ponašanja koja mogu izazvati sukob ili traumatsko reagovanje deteta, da savetuju sud kako da se oduzimanje i predaja deteta ostvare sa što manje štete po rast i razvoj deteta i da sam preduzima sve potrebne radnje u te svrhe i da unese svoja zapažanja u zapisnik o oduzimanju i predaji deteta i potpiše ga. Takođe, ovde je zakonodavac odstupio od opštih pravila, te je utvrdio da dete prinudno oduzima i predaje organ starateljstva uz prisustvo i nadzor suda.³⁸⁾

U članu 380. Zakona o izvršenju i obezbeđenju zakonodavac predviđa da se u izvršnom postupku radi zaštite od nasilja u porodici, zaštite prava deteta ili izvršenja drugih odluka u vezi sa porodičnim odnosima shodno, u zavisnosti od obaveza izvršnog dužnika, primenjuju odredbe ove glave zakona.

U delu drugom ovog rada videli smo da je jedno od temeljnih prava deteta i njegovo pravo da živi sa svojim roditeljima. Ipak, okolnosti su u životu komplikovanije od svake norme, te se događa da dođe do poremećenih odnosa između supružnika i da je vršenje zajedničkog roditeljskog prava dovedeno u pitanje. Ukoliko se ne postigne dogovor između roditelja, sud u parničnom postupku (bilo u postupku povodom razvoda braka, bilo u postupku povodom posebne tužbe za poveravanje deteta) može odlučiti o tome kojem će se od roditelja poveriti dalje vršenje roditeljskog prava. Nakon što sud donese odluku, roditelj kome nije povereno vršenje roditeljskog prava može dobrovoljno postupiti po odluci, a ako to nije slučaj u izvršnom postupku mora se pristupiti izvršavanju ovakve odluke što dalje podrazumeva obavezu izvršnog suda da obezbedi doslednu primenu zakona i sudske odluke, te da onome roditelju koji ne želi mirnim putem da preda dete, vrati dete, omogućiti uredno viđanje deteta ili na drugi način odstupa od sudske odluke, prinudnim putem namećne rešenje, te da se sudska odluka izvrši. Tada dolazi do odstupanja od utvrđenog prava deteta da živi sa svojim roditeljima.

Još je drastičnija situacija kada se u postupku izvršenja sprovodi odluka o oduzimanju deteta od roditelja koji je lišen roditeljskog prava. Tada dolazi do fizičkog oduzimanja deteta u slučaju da se ne postigne dobrovoljno izvršenje, te je sud dužan da obezbedi realizaciju odluke i dete preda drugom roditelju, srodniku ili ustanovi. Ovde se jasno vidi da "pravo deteta" i "najbolji interes deteta" mogu biti u sukobu. Ukoliko je parnični sud odlučio da je jedan roditelj lišen roditeljskog prava (zbog zlostavljanja ili grubog zanemarivanja deteta), onda je sasvim sigurno da ta odluka podrazumeva zaštitu najboljeg interesa deteta kada određuje da ono ne živi sa takvim roditeljem, već da bude predato drugom roditelju, srodniku, u ustanovu ili u hraniteljsku porodicu.

Naravno, ovakve odluke sudova mogu biti preispitivane kako sa profesionalnog tako i sa etičkog stanovišta. Ocena da li je ponašanje roditelja prešlo granicu uobičajenih standarda vršenja roditeljskog prava umnogome zavisi od percepcije onoga ko o tome odlučuje. Ovde će se naravno mešati različiti faktori kao što su običaji, kultura,

moral, stepen obrazovanja, religijska shvatanja, odnos prema polovima, odnos prema LGBT populaciji i sl.

4. Zaključno razmatranje

Analiza utvrđenih prava deteta i postupaka u kojima se utvrđuju najbolji interesi deteta, po našem mišljenju dovodi nas do nekoliko nespornih zaključaka:

- Sasvim je sigurno da se sa pravima deteta mora postupati veoma obazrivo i da se moraju tumačiti u kontekstu različitih okolnosti i sa ozbiljnim profesionalnim i stručnim rezervama. Tako, na primer, može biti veoma diskutabilna želja deteta da promeni svoje ime da bi se identifikovalo sa određenim ličnostima iz javnog života. Navedeno ne mora biti nedozvoljeno ali može biti nece-lishodno. Deca u različitim uzrastima mogu imati različite „idole“ te je sasvim prirodna želja da se sa njima poistovete. Ipak, postavlja se pitanje do koje mere se ove želje dece i njihova prava mogu ograničavati, odnosno do koje mere se može prostirati „moć državnog organa“ – matičara da ovakvu želju deteta ograničava. Svakako je mnogo drastičnija situacija u slučaju kada, na primer, dete treba da se nakon razvoda braka poveri jednom od roditelja, da se da na usvojenje ili da se da u hraniteljsku porodicu. U prvom slučaju analizom prakse došli smo do zaključka da su, nažalost, veoma česte manipulacije roditelja sa decom u cilju pridobijanja njihove simpatije i kako bi se u postupku nakon razvoda braka opredelili za boravak sa jednim od roditelja. Primeri takvih manipulacija su: nekontrolisanje uspeha u školi, tolerisanje neadekvatnog ponašanja ili oblačenja, davanje skupih poklona ili neprikladno velikog džeparca, izbegavanje korigovanja u ophođenju, izražavanju ili odnosu prema drugima i sl. Sve ovo mogu biti neadekvatne stimulativne mere kojima roditelj, zapravo ne vodeći računa o interesima deteta (uspeh u školi, opšte obrazovanje, vaspitanje, uljudno ponašanje, izbegavanje loših navika, sprečavanje odlaska u lošu sredinu i sl) želi da ostvari kontakt sa njim, osveti se drugom supružniku, itd...

- Čini se da je situacija još kompleksnija u slučaju utvrđivanja najboljeg interesa deteta budući da je donošenje odluke rezultat diskrecione ocene nadležnog organa. Dok se materijalnopravna norma koja utvrđuje pravo deteta ipak teže može zloupotrebiti, ocena najboljeg interesa deteta, nažalost, može biti i te kako opterećena uticajima lokalne sredine, nacionalnih ili čak nacionalističkih predrasuda, kulturoloških ili običajnih navika i sl.³⁹⁾

Dakle, naš stav je da se i kod ostavljanja mogućnosti za utvrđivanje najboljih interesa deteta, zakonodavac mora potruditi da ove interese makar objektivizuje ako ne može da ih potpuno objektivno definiše. Idealno bi bilo kada bi se prostor za logiciranje ili improvizaciju u ova-kvoj vrsti postupaka sveo na najmanju moguću meru.

- Dve napred iznete konstatacije nameću treću, koja se odnosi na stručnost i objektivnost onih koji odlučuju o pravima deteta ili o najboljem interesu deteta. Svi koji učestvuju u procesu formiranja ličnosti deteta, i susreću se sa nekim od prava deteta ili su u prilici da utvrđuju standarde o najboljim interesima deteta, moraju biti maksimalno kompetentni u onome što rade. Takođe oni moraju biti lišeni svih predrasuda ili neadekvatnih uticaja.

Stručnost u profesionalnom smislu reči, ali i opšta obrazovanost onih koji rade sa decom nameće se kao imperativ, ali i kao preduslov za valjano vršenje poslova rada sa decom.

- Sve navedeno nas dovodi do četvrtog zaključka koji nam se čini i najvažniji. Naime, plediramo na dalju specijalizaciju u okviru pravosudnog sistema imajući u vidu da se pred pravosudnim organima rešavaju najvažnija pitanja iz oblasti ostvarivanja prava deteta (maloletnički

brak, produžetak roditeljskog prava, lišavanje roditeljskog prava, poveravanje deteta, izdržavanje, uređivanje načina viđanja, predaja i oduzimanje deteta i sl).

Prva faza u reformi pravosuđa, po našem mišljenju, bila bi obavezno specijalizovanje sudija za rad u ovoj oblasti.

Ipak, trajnije rešenje bi podrazumevalo formiranje „porodičnih sudova“ ili „sudova za porodične odnose“. Ovo rešenje je poznato u uporednom pravu i ono se brani činjenicom da su u ovakvim sudovima sudije lica koja imaju dodatnu edukaciju iz oblasti psihologije, socijalne zaštite, medicine i sl. Van svake je sumnje da se u jednom ozbiljnom sporu koji je nastao u okviru porodičnih odnosa problem može rešiti samo primenom pravnih normi. Najčešće su, nažalost, stvari komplikovane, te se prepliću i sa elementima ekonomske nemaštine, loših navika (alkohol, droga, psihičke bolesti), običaja (nasilje prema ženi i deci), religijskih shvatanja (odnos prema ženi i deci), kulturoloških shvatanja (prava deteta, prava LGBT populacije i sl).

Formiranje sudova za porodične odnose u organizacionom smislu bi podrazumevalo da se u većim regionalnim centrima (npr. pri višim sudovima) oni osnuju ili kao posebna odeljenja ili kao posebni sudovi u kojima bi se vodili svi postupci u kojima su deca učesnici (deca učionici krivičnih dela, deca žrtve maloletničkih bandi, sporovi iz porodičnih odnosa, imovinski sporovi vezani za porodicu).

Navedeno formiranje sudova, te specijalizacija sudija, njihova manja opterećenost, dodatna edukacija i svakako finansijska motivisanost, doveli bi do toga da se sudija jednom porodicom ili jednim problemom bavi u dužem vremenskom periodu. Takvo suđenje ne bi podrazumevalo opterećenost „brojkama i normama“, već suštinskim rešavanjem spornog odnosa.

Finansijska, ali mnogo više društvena šteta od neadekvatnog rešavanja porodičnih sporova je nemerljiva. Formiranje posebnog suda za porodične odnose bilo bi neuporedivo jeftinije i isplativije, a o efektima boljitka u socijalnom miljeu ne treba ni govoriti.

Prava deteta, te utvrđivanje najboljeg interesa deteta, mogu se ostvariti samo u situaciji kada se materijalno-pravnim, procesnim, ali i organizacionim odredbama obezbeduje mogućnost da se o nekom pravu deteta temeljno raspravlja, da se pravo sagleda sa svih validnih aspekata, te da se primena norme stavi u kontekst najboljeg interesa deteta. Na ovom mestu koristimo priliku da iskažemo svoje ozbiljno neslaganje sa odredbama Zakona o zdravstvenoj zaštiti koje zabranjuju roditeljima da nakon 15. godine deteta vrše uvid u zdravstveni karton deteta bez njegove saglasnosti. Pravdanje da se radi o pravu deteta da ima svoju intimu i privatnost deluje besmisleno u kontekstu mogućih zloupotreba navedenog prava. Roditelj je do 18. godine deteta u svakom smislu odgovoran za njegovo zdravlje i psihofizički razvoj. Odredba koja onemogućava roditelja da sazna zdravstvene probleme svog deteta ne može se oceniti kao dobra, a još manje kao odredba koja je u najboljem interesu deteta. Pravna norma nije dobro odmerena jer je u koliziji sa punoletstvom deteta, te opštim obavezama roditelja koje proističu iz roditeljskog prava, ali još više ona je u suprotnosti sa najboljim interesima deteta jer je i te kako važno da se roditelj uključi u svaki oblik lečenja deteta (osim u slučajevima kada roditelj ne vrši adekvatno roditeljsko pravo, što je predmet posebnih pravnih procedura).

Svesni činjenice da se ova materija nikada ne može i neće idealno urediti i da je život uvek komplikovaniji od pravne norme, u ovom radu smo pokušali da damo svoj minimalni doprinos razjašnjenju ovih problema. Smatramo da se sa pravima deteta i utvrđivanjima najboljeg in-

teresa deteta mora postupati veoma obazrivo, uzimajući u obzir sve okolnosti koje mogu kako u pozitivnom, tako i u negativnom smislu da utiču na psihofizički razvoj deteta. Jedanput napravljena greška od strane državnih organa prema detetu može imati dalekosežne posledice i zbog toga se mora veoma pažljivo, profesionalno i nadasve promišljeno pristupiti svakom pojedinačnom slučaju.

Spisak literature:

- Arsić Jelena, Banić Milena, "Analiza problema u zaštiti najboljeg interesa deteta u izvršenju sudskih odluka u porodičnim stvarima", Kuća ljudskih prava, 2018.
- Arsić Jelena, Banić Milena, "Zaštita najboljeg interesa deteta prinudnim putem", CUPS, 2016.
- Babić Ilija, "Komentar Porodičnog zakona", SG, 2014.
- Bakić Vojislav, "Porodično pravo SFRJ", SA, 1988.
- Begović Mehmed, "Porodično pravo", NK, 1957.
- Vlašćević Veljko, "Najbolji interes budućeg deteta", ZR, 2017.
- Vlašćević Veljko, "Princip najboljeg interesa deteta u povelji Evropske unije", Pravna revija, 2014.
- Vlašćević Veljko, "Pravo deteta na mišljenje i najbolji interes deteta", ZR, 2017.
- Vujić Nenad, "Pravo deteta na privatnost i najbolji interes deteta", ZR, 2017.
- Vučković Šahović Nevena, "Dvadeset godina Konvencije o pravima deteta", PZ, 2009.
- Vučković Šahović Nevena, "O Konvenciji o pravima deteta", Dosije, 2011.
- Vučković Šahović Nevena, "Međunarodnopravna zaštita deteta i obaveze Jugoslavije", ZR, 1996.
- Vučković Šahović Nevena, "Prava deteta i Konvencija o pravima deteta", Centar za prava deteta, 2011.
- Gams Andrija, "Uvod u građansko pravo", N. K., 1974.
- Draškić Marija, "Kako Ustav vidi porodicu", Sistem porodičnopravne zaštite u Srbiji, 2009.
- Draškić Marija, "Porodično pravo i prava deteta", Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2014.
- Jančić Melanija, Pejak Prokeš Olivera, "Načelo najboljeg interesa deteta u teoriji i sudskoj praksi", PZ, 2018.
- Janjić Komar Marina, "Porodično pravo", NOMOS, 1999.
- Kovaček Stanić Gordana, "Najbolji interes deteta: Zakonska pretpostavka za određivanje naizmeničnog boravišta deteta kao oblika zajedničkog vršenja roditeljskog prava", ZR, 2015.
- Medić Ines, "Najbolji interes deteta u evropskim prekograničnim predmetima", ZR, 2019.
- Milutinović Ljubica, "Mišljenje deteta kao kriterijum za utvrđivanje najboljeg interesa deteta", ZR, 2018.
- Nikolić Mladen, Šarkiće Nebojša, "Komentar Zakona o izvršenju i obezbeđenju", Službeni glasnik, 2020.
- Novaković Uroš, "Najbolji interes deteta - zajedničko vršenje roditeljskog prava", PZ, 2011.
- Palačković Dušica, "Najbolji interes deteta - "izjava teznje" ili dužnost?", ZR, 2013.
- Petrušić Nevena, "Smernice za učešće deteta u građanskim sudskim postupcima i procesima", Centar za prava deteta, 2015.
- Ponjavić Zoran, "Pristanak deteta na medicinsku meru", PZ, 2013.
- Počuča Milan, Šarkiće Nebojša, "Porodično pravo i porodičnopravna zaštita", Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu, Beograd, 2021.

- Stanić Kovaček Gordana, "Pravo deteta da zna svoje poreklo", Centar za izdavačku delatnost, 1997.
- Stanić Kovaček Gordana, "Porodično pravo", Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu, 2005.
- Stanković Gordana, Trgovčević Prokić Milena, "Komentar Zakona o vanparničnom postupku", SG, 2020.
- Tasić Anđelija, "Izvršenja odluka u odnosima roditelja i dece u pravu bivših jugoslovenskih republika", ZR, 2021.
- Cvejić Jančić Olga, "Porodično pravo", Centar za izdavačku delatnost, 1995.
- Šarkiće Nebojša, Nikolić Mladen, "Procesni položaj centara za socijalni rad", ZR, Beograd, 2009.
- Šarkiće Nebojša, Nikolić Mladen, "Izvršenje odluka sudova", ZR, Beograd, 2007.
- Šarkiće Nebojša, "Izvršenje sudskih odluka u sporovima iz porodičnih odnosa", Socijalnopravni život, Beograd, 1991.
- Šarkiće Nebojša, Nikolić Mladen, "Ovlašćenje centara za socijalni rad u porodičnopravnoj materiji", PZ, Beograd, 2013.
- Alston Philip (ed.), "The best interests of the child: reconciling culture and human rights", Oxford University Press, Oxford, 1994.
- 1) O Konvenciji o pravima deteta videti detaljnije: Nevena Vučković Šahović, "Dvadeset godina Konvencije o pravima deteta", PZ, 2009, str. 1033-1047; Nevena Vučković Šahović, "O Konvenciji o pravima deteta", Dosije, 2011, str. 541-548; Nevena Vučković Šahović, "Međunarodnopravna zaštita deteta i obaveze Jugoslavije", ZR, 1996, str. 39-46; Nevena Vučković Šahović, "Prava deteta i Konvencija o pravima deteta", Centar za prava deteta, 2011, str. 20-28.
- 2) Za potrebe ovog rada u biblioteci Pravnog fakulteta Univerziteta "Union" u Beogradu pronašli smo 256 bibliografskih jedinica koje se bave pravima deteta i 30 bibliografskih jedinica koje su obrađivale „najbolji interes deteta“.
- 3) O najboljem interesu deteta kao pojmu videti detaljnije: Jelena Arsić, Milena Banić, "Analiza problema u zaštiti najboljeg interesa deteta u izvršenju sudskih odluka u porodičnim stvarima", Kuća ljudskih prava, Beograd, 2018, str. 236-251; Jelena Arsić, Milena Banić, "Zaštita najboljeg interesa deteta prinudnim putem", CUPS, 2016, str. 171-197; Melanija Jančić, Olivera Pejak Prokeš, "Načelo najboljeg interesa deteta u teoriji i sudskoj praksi", PZ, 2018, str. 5-22; Gordana Kovaček Stanić, "Najbolji interes deteta", Novi Sad, 2015, str. 137-156; Ines Medić, "Najbolji interes deteta u evropskim prekograničnim predmetima", 2019, str. 9-59; Uroš Novaković, "Najbolji interes deteta", PZ, 2011, str. 115-136; Dušica Palačković, "Najbolji interes deteta", ZR, Kragujevac, 2013, str. 263-279; Veljko Vlašković, "Najbolji interes budućeg deteta", ZR, Kragujevac, 2017, str. 699; Veljko Vlašković, "Princip najboljeg interesa deteta u povelji Evropske unije", Pravna revija, 2014, str. 75-87.
- 4) Porodični zakon ("Sl. glasnik RS", br. 18/2005, 72/2011 - dr. zakon i 6/2015), član 59.
- 5) Ovde se moramo podsetiti odluke Vrhovnog suda Srbije u pogledu roka za pokretanje spora za utvrđivanje vanbračnog očinstva u kome je sud odlučio da dete nakon navršanih 25 godina života gubi pravo pokretanja ovakvog spora. Videti: Vrhovni sud Srbije Rev. 1064/93, 1998. godine.
- 6) PZ, član 58. stav 5.
- 7) Konvencija o pravima deteta u čl. 7. i 8. uredila je pitanje ličnog imena deteta u smislu da će dete biti registrovano odmah nakon rođenja i da će imati od rođenja

- pravo na ime. Zakon o matičnim knjigama Srbije utvrdio je da su roditelji deteta dužni da u roku od 60 dana daju ime detetu. Ukoliko u ostavljenom roku roditelji ne daju ime detetu, nadležni organi starateljstva odrediće ime, i upisati ga u matičnu knjigu rođenih kao lično ime deteta (Zakon o matičnim knjigama ("Sl. glasnik RS", br. 20/2009, 145/2014 i 47/2018), član 26). Videti detaljnije u: Marija Draškić, "Kako Ustav vidi porodicu", Sistem porodičnopravne zaštite u Srbiji, Beograd, 2009.
- 8) Ustav Republike Srbije ("Sl. glasnik RS", br. 98/2006 i 115/2021), član 64. stav 2. PZ član 59.
- 9) PZ, član 60.
- 10) Norveški zakon daje mogućnost detetu da se "razvede" od svojih roditelja, odnosno daje mu pravo da svojevoljno napusti dom. Videti: norveški Childrens Act 8. 4. 1981, No. 7 par. 44, i Marina Janjić Komar, "Porodično pravo", NOMOS, 1999, str. 38.
- 11) PZ, član 61.
- 12) Član 9. tačka 3. Konvencije o pravima deteta predviđa: „Države potpisnice poštujuće pravo deteta odvojenog od jednog ili oba roditelja da redovno održava lične odnose ili direktno kontaktira sa oba roditelja, izuzev ukoliko je to suprotno detetovim interesima.“ Konvencija Saveta Evrope o kontaktima koji se odnose na decu iz 2005. godine predviđa da dete i njegovi roditelji imaju pravo da formiraju ili zadrže redovan kontakt jedni sa drugima. Takav kontakt može biti ograničen ili isključen samo ako je to neophodno radi zaštite najboljeg interesa deteta. Videti: čl. 2-7. Konvencije Saveta Evrope o kontaktima koji se odnose na decu od 15. maja 2003. godine.
- 13) PZ, član 62.
- 14) Svetska zdravstvena organizacija definisala je zdravlje deteta ne samo kao odsustvo bolesti, već kao obezbeđenje optimalnog fizičkog, psihičkog i socijalnog blagostanja deteta.
- 15) URS, član 32. stav 2. Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja ("Sl. glasnik RS", br. 62/03), član 4. stav 3. Zakon o osnovnoj školi ("Sl. glasnik RS", br. 50/92), član 8. tačka 1.
- 16) PZ, član 63.
- 17) Ibidem, član 64.
- 18) Ibidem, stav 2.
- 19) Ibidem, stav 3.
- 20) Zakon o parničnom postupku ("Sl. glasnik RS", br. 72/2011, 49/2013 - odluka US, 74/2013 - odluka US, 55/2014, 87/2018 i 15/2020), član 74. stav 3.
- 21) Zakon o postupku prekida trudnoće u zdravstvenoj ustanovi ("Sl. glasnik RS", br. 16/95 i 101/2005 - dr. zakon), član 2. stav 2.
- 22) Zakon o nasleđivanju ("Sl. glasnik RS", br. 46/95, 101/2003 - odluka USRS i 6/2015), član 79.
- 23) PZ, član 98.
- 24) Ibidem, član 346. stav 2.
- 25) Konvencija o pravima deteta Ujedinjenih nacija iz 1989. godine, čl. 12. stav 1. i 13. stav 1. PZ, član 65. stav 1.
- 26) PZ, član 65. stav 4.
- 27) O pravu deteta da iskaže svoje mišljenje u sudskim postupcima, videti detaljnije: Ljubica Milutinović, "Mišljenje deteta kao kriterijum za utvrđivanje najboljeg interesa deteta", Porodični zakon - dvanaest godina posle: tematski zbornik radova, Pravni fakultet Univerziteta Union, 2018, str. 143-165; Nevena Petrušić, "Smernice za učešće deteta u građanskim sudskim postupcima i procesima", Centar za prava deteta, Beograd, 2015, str. 43-56; Anđelija Tasić, "Izvršenja odluka u odnosima roditelja i dece u pravu bivših jugoslovenskih republika", Niš, 2021,

- str. 207-224; Veljko Vlašković, "Pravo deteta na mišljenje i najbolji interes deteta", ZR, Niš, 2017, str. 66-75; Nenad Vujić, "Pravo deteta na privatnost i najbolji interes deteta", Beograd, ZR, 2017, str. 379-392.
- 28) Ibidem, stav 5.
- 29) Zakon o pravima pacijenata ("Sl. glasnik RS", br. 45/2013 i 25/2019 - dr. zakon).
- 30) Zoran Ponjavić, "Pristanak deteta na medicinsku meru", PZ, Beograd, 2013, str. 92-93.
- 31) Ustav Republike Srbije u članu 64. stav 2. predviđa da svako dete ima pravo na lično ime, upis u matičnu knjigu rođenih, pravo da nazna svoje poreklo i pravo da očuva svoj identitet.
- 32) U opštim odredbama Porodični zakon u članu 13. razrađuje ustavnu odredbu o pravima deteta koju proširuje i naznačava da svako ima pravo na lično ime. Ovo pravo se smatra kao osnovno obeležje svakog fizičkog lica. Pravo na određivanje ličnog imena stiče se rođenjem, a razrađuje određivanjem imperativnog roka u kome roditelji moraju sporazumno dati detetu ime ili će to učiniti organ starateljstva.
- 33) O ličnom imenu videti: Andrija Gams, "Uvod u građansko pravo", N. K., Beograd, 1974, str. 36; Ilija Babić, "Komentar Porodičnog zakona", SG, Beograd, 2014; Vojislav Bakić, "Porodično pravo SFRJ", SA, Beograd, 1988; Mehmed Begović, "Porodično pravo", NK, Beograd, 1957; Olga Cvejić Jančić, "Porodično pravo", Novi Sad, 1995; Marija Draškić, "Porodično pravo", Beograd, 2014; Gordana Stanić Kovaček, "Pravo deteta da zna svoje poreklo", Novi Sad, 1997; Gordana Stanić Kovaček, "Porodično pravo", Novi Sad, 2005.
- 34) Videti detaljnije: Gordana Stanković, Milena Trgovčević Prokić, "Komentar Zakona o vanparničnom postupku", SG, Beograd, 2020.
- 35) Zakon o vanparničnom postupku ("Sl. glasnik RS", br. 25/82 i 48/88 i "Sl. glasnik RS", br. 46/95 - dr. zakon, 18/2005 - dr. zakon, 85/2012, 45/2013 - dr. zakon, 55/2014, 6/2015, 106/2015 - dr. zakon i 14/2022), član 82.
- 36) Ovakvo stanovište: Milan Počuca, Nebojša Šarkiće, "Porodično pravo i porodičnopravna zaštita", Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu, Beograd, 2021, str. 99.
- 37) O izvršenju odluka iz porodičnih odnosa i pravima deteta videti detaljnije: Mladen Nikolić, Nebojša Šarkiće, "Komentar Zakona o izvršenju i obezbeđenju", Sl. glasnik, Beograd, 2020; Nebojša Šarkiće, Mladen Nikolić, "Procesni položaj centara za socijalni rad", Glosarijum, ZR, Beograd, 2009; Nebojša Šarkiće, Mladen Nikolić, "Izvršenje odluka sudova", ZR, Beograd, 2007; Nebojša Šarkiće, "Izvršenje sudskih odluka u sporovima iz porodičnih odnosa", Socijalnopravni život 15, Beograd, 1991; Nebojša Šarkiće, Mladen Nikolić, "Ovlašćenje centara za socijalni rad u porodičnopravnoj materiji", PZ, 10, Beograd, 2013.
- 38) Mladen Nikolić, Nebojša Šarkiće, "Komentar Zakona o izvršenju i obezbeđenju", Službeni glasnik, 2020 - kritika navedenog zakonskog rešenja.
- 39) O uticaju kulturoloških faktora na odlučivanje o najboljem interesu deteta videti detaljnije: Philip Alston (ed.), "The best interests of the child: reconciling culture and human rights", Oxford University Press, Oxford, 1994, p. 297.